

Hrut z Rokštejna, moravský podkomoří?

Hrut from Rokštejn, Moravian vice-chamberlain?

STANISLAV VOHRYZEK

Abstract:

The document of Oto from Porc, from 1317, contains within its pages the name of Moravian vice-chamberlain Hrut. The article considers the possibility of identifying this Hrut as Hrut from Rokštejn, the owner of a castle and manor in the area of Jihlava. The likelihood that they are one and the same person is very high, but available sources don't enable full validation.

Key words:

Castle Rokštejn, Hrut from Rokštejn, vice-chamberlain, the era of Jan Lucemburský (John of Luxembourg)

Úvod

Osudy hradu Rokštejna (okr. Jihlava) a rodu jeho majitelů, pánů z Rokštejna, jsou v 1. polovině 14. století značně nejasné. Po první zmínce o hradu i o rodu po něm se píšícím – listině Dětřicha z Kněžic pro kněžického faráře Jindřicha a želivské premonstráty z roku 1289, kterou pečtil i Hrut z Rutenštejna a mezi svědky byli uvedeni Bernard z Rutenštejna a jeho bratři Zdislav a Vrš (CDM VII, č. 147, 776 - 777; RBM II, č. 1485, 640; Měřinský 2007, 17), se objevuje název hradu až v přídomku Hruta z Rutenštejna z roku 1325 (CDM VI, č. 285, 221; RBM III, č. 1078, 420).

Problematická je zmínka o Otovi z Rutenštejna, zajatém za bojů moravských a českých pánů proti rakouskému vévodovi Oldřichovi z Polheimu, který měl padnout při dobývání hradu Kreuzensteinu v Dolních Rakousích (Wolny 1842, 368), může se zde totiž jednat o predikát podle hradu Rutenstein v Horních Rakousích (Měřinský 2007, 17). Až roku 1359 se Rokštejn objevuje v majetku markraběte Jana Jindřicha (CDM X, č. 118, 137 - 142; ZDB 1, kn. VI, č. 4, 98 - 101). Existuje však další pramen, který by mohl počet zmínek k dějinám hradu rozmnožit.

„Rutho, camerarius moraviae“

Jedná se o listinu Oty z Porce pro klášter Velehrad z 19. 5. 1317, v níž se ve svědečné řadě se na prvním místě píše „Ruthonis camerarij moraue“ (CDM VI, č. 118, 91; RBM III, č. 371, 152). Za označením „camerarius“ je třeba vidět moravského podkomořího. Tento úřad se propůjčoval zpravidla na dobu jednoho roku s pevně stanoveným závazkem, jak vysoká částka má být od jeho držitele panovníkovi odvedena. Podkomoří spravoval panovnickou komoru, soudil spory jejích jednotek, (například měšťanů či kláštera a jeho manů), schvaloval záležitosti týkající se městské správy a zastupoval měšťany – věřitele šlechty na provinciálních soudech. Také technicky zajišťoval panovníkovy dispozice se zeměpanským majetkem. Spolehliví podkomoří drželi úřad i dva, tři roky po sobě či se do něho opět vraceli (viz podrobněji Jan 2000, 187 - 189).

Jediný další Hrut (jméno se v některých pramenech vyskytuje ve formě Ruth, Rutho atd.), připomínaný v tomto období, je Hrut z Rutenštejna ze zmíněné listiny z roku 1325, takže jak předpokládá L. Jan, se vyjasnila, kdyby se byla na listině z 19. 5. 1317 dochovala Hrutova pečeť. Oproti textu listiny však ztotožnění těchto osob proto hovoří jen důkazy nepřímé. (Švábenský 1954, 22). Pro

Listina z roku 1325

Podle výše citované listiny Jana Lucemburského z 21. dubna 1325 král či jeho předchůdci kdysi vykoupili od Jence z Našiměřic a Heřmana z Hostimi ves Chlupice (okr. Znojmo) a Hrutovi z Rokštejna ji dali za 250 hřiven do dědičného držení. Nyní chce Hrut tuto ves prodat svému zeti Jindřichu z Šenken-

berka za stejnou cenu. Jan Lucemburský Hrutovi tuto transakci povoluje a dává mu všechna vlastnická práva k této vsi.

Listina vzbuzuje několik nejasností. První se týká důvodu, proč král povoloval tuto transakci. Ves sice Hrut kdysi koupil a měl ji v dědičném vlastnictví, k jejímu převodu však potřebuje povolení krále. Jindřich ji pak bude držet dědičně a bude ji moci prodat, zastavit a směnit, ale také s vědomím krále. Ke vsi si tedy král, i přes Hrutovo držení, podržel jistá práva. Jednalo se o zástavu? Ale proč by pak statek král vykupoval od jeho předchozích držitelů? Podle zmínky o dědičném držení se spíše jednalo o léno patřící asi ke znojemskému hradu, Hrutovi bylo nejen udělené, nejspíše jako držiteli nějakého úřadu, ale i zastavené. Oněch 250 hřiven mohla být ve skutečnosti půjčka králi, snad to byla záloha za příjmy z úřadu podkomořího. Ztotožnění zástavního a lenního držitele mohlo být pro Hruta výhodné, neboť dědičná práva při případném vyplacení zástavy zaručovala pokračování v lenní držbě (Kavka 1990, 242). K převodu lenního statku na jiného majitele bylo třeba povolení krále. Ostatně podobnou listinou z 1. října 1323 si nechal Jindřich z Lipé potvrdit od Jana Lucemburského privilegium z 14. srpna 1316 povolující případně svobodně odprodat lenní statek Jaroslavice, původně služebné léno pánů z Kunštátu (CDM VII, č. 221, 822 - 823; RBM III, č. 921, 359; Plaček – Futák 2006, 59).

Další otázkou je, kdy Hrut Chlupice získal. Chlupice se připomínají poprvé roku 1287, kdy tu byl královský dvůr, z něhož větší desátky příslušely ke kostelu sv. Michala ve Znojmě (RBM II, č. 1410, 606). Podle M. Zemka a A. Turka ves 4. ledna 1306 daroval Václav III. Arklebovi z Boskovic, ves je v této listině nazývána „Glupecz“. Novější edice pramene obsahuje čtení „Slupecz“ (Zemek – Turek 1983, 172; Bystřický – Spurný – Václavek – Zemek 1991, 51-52). Žádná ves jména Slupec však na Moravě není známá a i v seznamu zaniklých vsí chybí (Hosák 2004, 1115; Nekuda 1961, 224), takže prvotní čtení je nejspíše správné. Arkleb byl roku 1313 moravský číšník (Bystřický – Spurný – Václavek – Zemek 1991, č. 49, 82-83; č. s. 50, 83-84), a bratr Jimrama z Ungersberka, moravského podkomořího z roku 1305 (Bystřický – Spurný – Václavek – Zemek 1991, č. 25, 50-51; Jan 2000, 187). Oba byli roku 1312 účastníky odboje proti králi, který dobyl jejich hrad Sádek (Ungersberg) a snad i Boskovice (FRB IV, 179; Mezník 1999, 18-19;). Většinu účastníků odboje přijal král na milost již 20. července 1312, kdežto Arkleba až 5. května 1313, asi hrál mezi povstálými šlechtici význačnější úlohu (RBM III, č. 83, 37; č. 135, 57-58; Palacký 1877, 408). Ves král Arklebovi nejspíše zabavil a pak zastavil, prodal či vložil v léno Heřmanu z Hostimi a Jencovi z Našiměřic.

Heřman z Hostimi je snad totožný s Hermannem z Ebentalu, který se roku 1318 připomíná jako hradčan - „castellanus“ na znojemském hradě (CDM VI, č. 129, 99; RBM III, č. 426, 173; Plaček 1997, 38). Co se týče Jence z Našiměřic, vyskytuje se v pramenech několik osob toho jména. První z nich byl synem Lupa z Našiměřic a bratr Wernharda a připomíná se v letech 1272 - 1301, z toho roku 1278 jako úředník znojemský, roku 1297 vystupuje však mezi úředníky z Brněnska (CDB V - 2, č. 703, 345 - 6, č. 857, 575 - 6, č. 863, 583 - 4; CDM V, č. 80, 79 - 80, č. 97, 99 - 100, č. 126, 131; RBM II, č. 1766, 759 - 760, č. 1806, 776, č. 1898, 816 - 817). Druhý byl papežský kolektor desátků „mag. Jenzo de Nasmarricz“, tedy duchovní, připomínaný k roku 1313 (RBM III, č. 158, 66). Třetího Jence považuje J. Pilňáček za doloženého právě naší listinou k roku 1325, dále se prý s přídomkem „Niger“ objevuje v několika zápisech v Moravských zemských deskách roku 1349 a 1353 (ZDB 1, kn. I, č. 67, č. 68, 4; kn. II, č. 100, 18; Pilňáček 1930, 168). Zdá se, že první Jenec někdy kolem roku 1301 zemřel, takže ves král koupil od druhého nebo třetího Jence, snad lze v tomto případě přijmout názor Pilňáčkův. Vidíme tedy, že ves před rokem 1325 patřila ke královskému majetku a v první čtvrtině 14. století ji králové darovali jako odměnu nebo léno svým věrným, někdy byla i zastavována, a to ve všech známých případech zemským či znojemským úředníkům.

Doba Hrutova úřadu

Je otázkou, jak dlouho zastával Hrut úřad moravského podkomořího. Z jeho předchůdců se jako poslední připomíná Smil z Obřan 21. ledna 1310 (CDB VI, č. 38, 26; RBM II, č. 2208, 959 - 960), pak až do Hrutova úřadu roku 1317 žádný další podkomoří doložen není (Jan 2000, 187). J. Spěváček (1994, 229) označuje k roku 1315, tedy v době zásahu krále Jana Lucemburského proti Jindřichu z Lipé, moravským podkomořím Jana z Vartemberka. Petr Žitavský ho však uvádí s titulem „capitaneus moraviarum“, tedy jako hejtmana (FRB IV, 229, 230). Podle R. Horny se úřad hejtmana vžil na Moravě za Jana Lucemburského a jeho úkolem bylo zastupovat krále v době nepřítomnosti v zemi. Hejtman prý převzal pravomoci některých jiných úředníků, mj. podkomořích. Roku 1318 tento úřad držel olomoucký biskup Konrád. Až v pozdější době (doklady snad k roku 1323, jistě 1339) býval úřad hejtmana někdy ve stejných rukou jako úřad podkomořího (Horna 1922, 36; 1923, 6 - 8).

Roku 1318 se připomíná jako podkomoří moravský Bernard z Cimburka, straník Jindřicha z Lipé. Úřad královského mečníka a moravského podkomořího měl získat po uzavření Domažlického míru 23. dubna roku 1318 (Šusta 1939, 263; Spěváček 1994, 261; Bobková 2003, 55; Sovadina 2005, 43), konicméně Petr Žitavský zmiňuje jako výsledky této smlouvy jen nastolení Jindřicha z Lipé do úřadu komorního království českého, Viléma Zajíce z Valdeka do úřadu maršálka království českého a uvěznění kancléře Jindřicha (FRB IV, 248). Bernard z Cimburka se jako mečník připomíná až k 3. červenci 1318 a jako podkomoří moravský až 12. prosince toho roku (CDM VI, č. 136, 108 - 109; RBM III, č. 454, 186 - 187; CDM VI, č. 143, 113; RBM III, č. 475, 196 - 197). Tedy tvrzení, že se Bernard stal moravským komorníkem přímo po uzavření Domažlického míru, prameny nedokládají.

Vztah Hruta s Janem Lucemburským

Nedostatek písemných zmínek o Hrutovi nám neumožňuje charakterizovat jeho účast v politických událostech této doby. Nevystupuje mezi odpůrci krále ani mezi jeho stoupenci, ale z obou stran známe jen osobnosti nejvíce se účastníci nejvýznamnějších událostí, ke kterým podle všeho nepatřil. I povaha jeho úřadu, který byl udělován zpravidla na jeden rok, i nejistota ohledně nástupu Bernarda z Cimburka do funkce nám neumožňuje říci, zda byl funkce zbaven hned v době Domažlického míru. Je dokonce dost možné, že úřad v klidu dokončil nebo že mezi oběma podkomořími působila v úřadu nějaká další osoba. Zmíněná půjčka 250 hřiven grošů králi dokládá Hrutův dobrý vztah s králem, ovšem v tehdejší neklidné době docházelo u mnoha šlechticů k častým změnám stran, což nelze vyloučit ani u Hruta.

Rodinné poměry

O životě Hrutově mnoho nevíme, neznáme jeho rodiče, byl nejspíše potomkem někoho ze zmíněných sourozenců – Bernarda z Ruthsteina, Zdislava a Vrše, vzpomínaných k roku 1289 (Měřinský 2007, 17). Hrut měl dceru neznámého jména, jejímž manželem byl Jindřich ze Šenkenberka, původně z rodu z Jíkve, připomínaný v letech 1325 - 43 (Pilňáček 1930, 47; Plaček 2002, 22). Nejspíše měl i nějakého syna, s největší pravděpodobností jím byl Ješek z „Rutonštajna“, který se 1. října 1339 spolčil se svým dědictvím – Rokštejnem s Otou z Martinic na jeho zboží v Martinicích (RTT, č. D 15, 409). Podle A. Sedláčka se jednalo o Martinice u Votic (Sedláček 1998, 589), stejného názoru je i K. Reichertová (1952, 420). Tento Ješek je totožný s největší pravděpodobností s oním Ješkem ze Střížova, otcem Ješka (II.) ze Střížova a Ješka (III.) mladšího z listiny z 3. května 1359, v níž Ješek (II.) ze Střížova zastavuje dvůr v Ozřetině, v té době ale podle všeho již nežil (CDM IX, č. 127, 103). Změnu predikátu příslušníků rodu lze vysvětlit ztrátou hradu. Ješek (II.) ze Střížova na listinu přivěsil pečeť s opisem S. IESCHONIS. DE RVTN. a s obrazem leknínového listu beze stopky - stejným znamením, jaké měl Hrut z Rokštejna roku 1289. S ohledem na v listině použitý predikát jeho otce nelze vyloučit, že Ješek (II.) použil otcovu starší pečeť a že to byl již Hrutův syn Ješek (I.), který hrad ztratil.

Majetkové postavení

Rozsah Hrutova majetku lze rekonstruovat jen nepřímou. Víme, že dočasně držel ves Chlupice. Jeho sídlem byl hrad Rokštejn, jehož panství v této době nedokážeme přesně určit. Jen pozdější prameny dokládají, že v majetku rodu byl Střížov, Přímělkov s hrádkem, Ozřetín, Komárovice, půl Smrčného rodu se nám nedochovaly. Předpokládaná majetková držba Hrutova se zdá relativně malá, snad se ani tele stejného úřadu z roku 1308, Vítko ze Švábenic, byla co do velikosti asi srovnatelná. Dluhy z doby pajík 2009, 108 - 109). Majetky dalšího držitele tohoto úřadu, Sezemy z Jevišovic, podkomořího z roku 1320, sestávaly z jádra tvořeného jedním městečkem, čtyřmi celými a dílem další vsi a dále z drobných jetků podržel. Zdá se, že majetkový úpadek pánů z Rokštejna nebyl zákonitý, byl pomalejší a asi přímo s Hrutovou funkcí nesouvisel.

Závěr

Pro ztotožnění moravského podkomořího Hruta z roku 1317 s Hrutem z Rokštejna z roku 1325

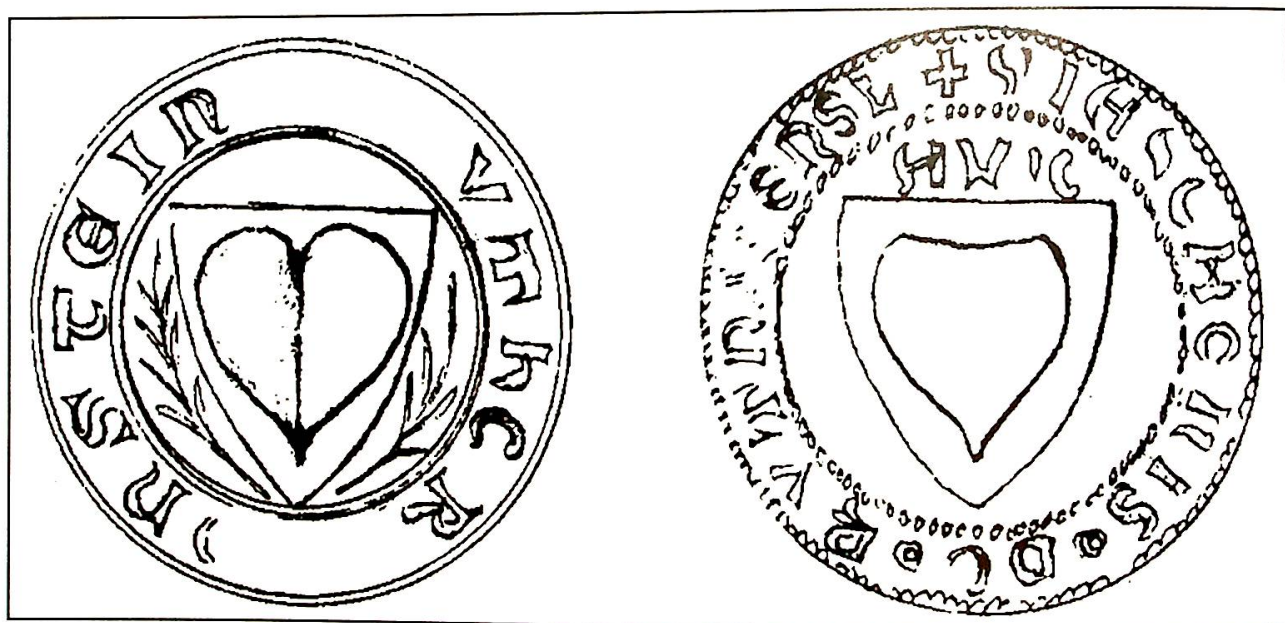
mluví nejenom to, že v této době není v pramenech jiný Hrut doložen. Listina z roku 1325 naznačuje, že Hrut poskytl králi jakési blíže neurčené služby a jeho zisk vsi Chlupice jako léna a zástavy spadá nejspíše do let 1312 - 1325. I společenské postavení Hrutovo a předpokládaná velikost jeho majetku v porovnání s majetkem jiných nositelů tohoto úřadu zastávání této funkce nevylučuje. Tomuto ztotožnění nic neprotiřečí, ale nedostatek písemných pramenů i ztráta pečeti na listině z roku 1317 asi nikdy neumožní tuto pravděpodobnou domněnku s jistotou potvrdit.

Literatura a prameny

- Bobková, L. 2003: Velké dějiny zemí Koruny české IV.a 1310 - 1402. Praha.
- Bystřický, J. – Spurný, F. – Václavek, L. – Zemek, M. 1991: Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu, 1173-1380, I. Díl.
- CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1 Pragae 1981 (eds. J. Šebánek et S. Dušková).
- CDM: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI - VII, X, Olomucii - Brunae 1854, 1858, 1878 (eds. J. Chytil – V. Brandl).
- FRB IV: Fontes rerum bohemicarum. Tom. IV. Prameny dějin českých. Díl IV. Praha 1884 (ed. J. Emler).
- Jan, L. 2000: Vznik zemského soudu a správa přemyslovské Moravy. Brno.
- Horna, R. 1922: K dějinám moravských úředníků. Část I. Dvorskí úředníci moravští do r. 1411. Práce ze semináře československého práva na Karlově univerzitě v Praze, č. 5. Praha.
- Horna, R. 1923: K dějinám moravských úředníků. Část II. Zemští úředníci moravští do r. 1620 (Nástin). Práce ze semináře českého práva na Karlově univerzitě v Praze, č. 7. Praha.
- Hosák, L. 2004: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha.
- Kavka, F. 1990: Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského, ČČH 88, č. 3, s. 225 - 251.
- Měřínský, Z. 2007: Hrad Rokštejn. Dějiny, stavební vývoj a výsledky čtvrtstoletí archeologického výzkumu 1981 - 2006. Brtnice – Brno.
- Mezník, J. 1999: Lucemburská Morava. Praha.
- Nekuda, V. 1961: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu. Brno.
- Palacký, F. 1877: Dějiny národu Českého w Čechách a w Morawě dle půwodních pramenůw wyprawuje František Palacký. Dílu II. částka I. Od roku 1253 do 1333. Praha.
- Papajík, D. 2009: Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci. Praha.
- Pilňáček, J. 1938: Staromoravští rodové. Vídeň.
- Plaček, M. 1997: Tvrz v Hostimi a její držitelé do počátku 17. století, JM 36, s. 37 - 45.
- Plaček, M. 2002: Rod Schenků – Pincernů na jižní Moravě, Vyškovský sborník III. Sborník Moravského zemského archivu v Brně, Státního okresního archivu ve Vyškově, Slavkov u Brna, s. 7 - 30.
- Plaček, M. – Futák, P. 2006: Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha.
- Reichertová, K. 1952: Výzkum středověké tvrze v Martinicích u Votic, AR IV, Praha, s. 407 - 408, 417 - 421, 425 - 426.
- RBM: Regesta diplomata nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II - IV, Pragae 1882 - 1892 (ed. J. Emler).
- RTT: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých, Praha 1870 (ed. J. Emler).
- Sedláček, A. 1998: Místopisný slovník historický království českého. Praha.
- Sovadina, M. 2005: Jindřich z Lipé, Zvláštní otisk z Časopisu Matice moravské roč. 120 (2001), 121 (2002) a 122 (2003), Brno.
- Spěváček, J. 1994: Jan Lucemburský a jeho doba 1296 - 1346. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou. Praha.
- Šusta, J. 1939: Král cizinec. Praha.
- Švábenský, M. 1954: E 7 Cisterciáci Velehrad, inventář. Brno 1954.
- Wolny, G. 1842: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert von Gregor Wolny, Benediktiner und Professor VI. Band Iglauer Kreis und mährische Enklavuren. Brünn.
- ZDB I: Die Landtafel des Markgrathumes Mähren I. Text der Brünnner Cuda. Text der Olmützer Cuda. Brünn 1856 (eds. P. Ritter v. Chlumecký – C. Demuth – A. Ritter von Wolfskron).
- Zemek, M. – Turek, A. 1983: Regesta listin z liechtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173-1526, s. 149-296, SAP 1/XXXVIII, Praha.

Resume:

The castle Rokštejn is one of the castles in Moravia which were archeologically researched for the longest time. This article is concerned with the history of the castle and its owners - lords of Rokštejn in the first half of the 14th century. In 1289 predicate „of Rokštejn“ appeared for the first time, the castle must have been established before this date then. For the second time aristocrat written after Rokštejn - Hrut of Rokštejn was documented selling the village Chlupice to his son-in-law. Document from 1317 seems to be problematic because some Hrut is ushered as Moravian vicechamberlain. It may be already mentioned Hrut of Rokštejn because there are no other documents about other Hrut in Moravia in this time. The document from 1325 indicates that Hrut granted some services to the King and he gained the village Chlupice in the first decade of Jan Luxembourg's regency. Getting of the village might have been related with the position of vicechamberlain. The reconstruction of the Lords of Rokštejn's possessions and the confrontation with possession of several other known holder of this function don't eliminate identity of both Hruts. The lack of sources doesn't allow us to confirm this hypothesis for a certainty.

Obr. 1: Pečetí pánů z Rokštejna (Střížovců) z roku 1289 a 1359.
Podle Z. Měřínský 2007, s. 15, obr. 8.